

PÕLLUMAJANDUSE AJALOOST

EESTI AGRONOOMKONNA KUJUNEMISEST ENNE EESTI ISESEISVUMIST¹

E. Järvesoo

Eesti agronoomkonna kui kindlakujulise sotsiaalse institutsiooni kujunemise eelduseks oli Eesti iseseisvuse kättevõitmine 1918 ja selle vormiliseks alguseks tuleb täie õigusega lugeda Eesti Agronoomide Seltsi asutamist ligi 75 aastat tagasi aastal 1920. Või koguni sellele eelnenud Eesti Põlluteadlaste Ühisuse organiseerimist 1919.

Iseseisvuse alguseks oli kõrgharidusega eesti agronoomide arv tõusnud ümmarguselt 50-le - märkimisväärne kogu spetsialiste väikese maa ja miljonilise rahva kohta, kui võrrelda isegi läänepoolsete naabermaadega. Ent see suhteliselt hajali kogu ei olnud suutnud veel kujuneda ega organiseeruda mingiks vormiliseks ega kompaktselt ühiskondlikuks teguriks - agronoomkonnaks. Enamik neist oli omandanud kõrghariduse pärast 1910. aastat ja oli esimesel kutsetööl tihti väljaspool Eestit või oli Esimese maailmasõja puhkemise järel mobiliseeritud Vene sõjaväkke.

Ometi olid maailmasõja-eelseil aastail, käesoleva sajandi esimese kümnendi keskelt alates, kodumaal välja kujunenud mõned agronoomilise töö alased või seltskondlikud tuumikud. Neist tuleks kõigepealt nimetada Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi ja sellest välja kasvanud Tartu Eesti Majandusühisust ning ajakirja "Põllutööleht". Siia rühma kuulusid dr. Aleksander Eisenschmidt, Alfred Kalm, Jaan Mägi, noor Jaan Hünerson ja Mihkel Pill, pisut hiljem Theodor Pool ja Tartu üliõpilane Nikolai Rootsi ning Aleksander Luksepp. Juba 1901 esimesed põllutöö- ja aiatöökursused organiseerinud Tartu ärimees Hendrik Laas oli oma kursuste õpetajateks angazeerinud rea Soomes põllumajandusliku hariduse saanud noori mehi, kellest silmapaistvamad olid Hans Schulzenberg ja Jaan Kipper, mõlemad Mustiala instituudi lõpetanud, ja Ado Johanson. Tartu Veterinaarinstituudist õpetasid tema kursustel professorid Gutman ja Happich. Ka oli Laas 1895 käima pannud ajakirja "Põllumees", kus kirjutusi avaldasid eelnimetatud kursuste õpetajad, eriti Schulzenberg, Kipper ja Ado Johanson. Kui lõpuks võidi organiseerida Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseks, kujunes see Tartus edasise agronoomilise nõuandetöö keskuseks, kus töötasid Aleksander Lilienblatt, Christjan Arro, Jüri Tiedt jt.

Teise agronoomilise töö tuumikuna tuleb nimetada Eesti Aleksandrikoolist välja kasvanud meie samanimelist põllutöökooli, mis pärast eestikeelseid kursusi võis 1914 tööd alustada venekeelse koolina Kõo mõisas. Kursuste ja kooli juhtideks ja õpetajaiks olid kuni iseseisvuseni dr. Jaan Raamot, agronoomid Alfred Kalm, Rudolf Allmann, Hans Johani, Heino Leik, Peeter Kõpp, August Usin jt.

Tallinnas kujunes agronoomilise töö tuumikuks Eestimaa Põllumeeste Keskseks (asut. 1910), kuhu 1913 tuli sekretäriks Riia Polütehnikumi lõpetanud õp. agr. Eduard Laur, hiljem samast õppeasutusest Jaan Mets (ja iseseisvusaajal Jaan Hünerson). Selle esimeseks instruktoriks sai eelnimetatud Ado Johanson, kes peatselt omal riisikol pani Põhja-Eesti jaoks käima ajakirja "Talu". Nõuandepersonali hulgas esialgu kõrgharidusega isikud puudusid, kuid lisandusid peatselt, nagu Johannes Lehtman jt.

Meie agronoomkonna maailmavaate ja vaimse palge kujundajaina on asjakohane nimetada veel kahte üliõpilasorganisatsiooni, millised mõlemad töötasid väljaspool Eestit, Riia Polütehnikumi juures, kus oma kõrghariduse said ümmarguselt kaks kolmandikku meie iseseisvumiselsetest agronoomidest. Korp. "Vironia" (asut. 1900) liikmed olid Juhan Kalm, Eduard Eerme (Ehrlich), August Kerem, Jaan Mägi, Oskar Kerson, Karl Erma,

¹ Kirjutatud Rootsi Eesti Agronoomide Seltsi 40. tegevusaasta tähistamiseks (1985) ning redigeeritud ja täiendatud autori poolt 1994. a.

Aleksander Undrits, Karl Unt, August Usin ja seal õppimist alustanud Elmar Liik, Johannes Semper, Tõnis Kint ja võib olla mõned teised. Riia Eesti Üliõpilaste Seltsis (asut. 1909) olid liikmeteks Alfred Kalm, Theodor Pool, Jaan Mets, Benjamin Martin, Arved Varep, Eduard Laur, Andres Ketsar, Alfred Pless, Andrei Toome, Albert Zion, Aleksander Luksepp ja õppimist alustanud Enn Audru (Anderson). Olgu veel mainitud, et aastal 1913 on Peterburi kõrgemate põllumajanduslikkude kursuste juures asutatud eesti üliõpilaste organisatsioon (selts) "Taim" ning et (vist Moskvast) töötas mingi selts eestlastele Venemaal töökohtade vahendamiseks. Stebuti põllumajanduskursustel õppis enne sõda ka meie esimene naisagronoom Alma Lossmann (hiljem Martin), kes lõpetas TÜ agronoomia alal ning täiendas end hiljem Ameerika Ühendriikides Rockefelleri stipendiaadina kodumajanduse alal.

Siinkohal peame märkima ka Tartu Ülikooli, kuigi tal oli eesti agronoomide ettevalmistusel väga piiratud osa. Ta oli kogu Euroopa ulatuses üks esimesi, kus põllumajandusteadus oli vastava professuuriga esindatud. Kui ülikool 1802 taasavati, oli selle esialgse 28 professuuri hulgas ette nähtud üks ökonoomia (põllumajanduse), tehnoloogia ja tsiviilehituse õppetool. Esimene professor sellele õppetoolile -

Johann Wilhelm Krause - valiti kevadel 1803 ja ta pidas kursuse avaloengugi, kuid sai kohe ülesande projekteerida ja ehitada uuele ülikoolile tarvilikud hooned ning vabastati selleks õppetööst. Alles 1806 võis ta õppetööga alustada. Tartu ülikooli põllumajandusprogramm jäi kuni 1870-ndate aastate alguseni ühemeheprofessuuriks, mil õppetööks lisandus dotsentuur. Suur osa programmi loodusteaduslikest alustest tuli kuulata filosoofiateaduskonna, hiljem matemaatika-loodusteaduskonna õppejõudude juures. Esimese dotsendina (1875) asus tööle ülikooli oma kasvandik, Liivimaa läti alalt Muremõisast pärit Woldemar von Knieriem. Kuid Knieriem lahkus peatselt, kuna ta kutsuti Riia Polütehnikumi põllumajanduse professoriks, ja dotsentuur Tartus jäi kümneks aastaks vakantseks. Alles 1890 valiti sinna taas ülikooli oma kasvandik, Tartust pärit Arved Thomson, kes 1911 edutati professoriks. Viimane töötas Tartu Ülikoolis kuni 1927. aastani. Tsaariaja Tartu Ülikooli põllumajandusprogramm elas oma hiilgpäevi prof. Friedrich Schmalzi teenistuse aastail 1829...1845. Schmalz rajas renditud Vana-Kuuste mõisa eraasutusena esimese põllumajanduse instituudi Vene impeeriumis ja alustas seal katsetööd ning kasutas mõisat ülikooli katse- ja õppemajandina. Väärrib märkimist, et Schmalzi ajal õppis Tartus põllumajandust ka üks eesti soost üliõpilane, senistel andmetel esimene, kellest allpool tuleb juttu pisut üksikasjalisemalt.

Hoopis oluline on meie agronoomide ettevalmistamisel teise Baltikumi kõrgkooli (hiljem instituut) - Riia Polütehnikumi osa. Viimane asutati 1863 Riia Linna Polütehnilise kooli nime all, et valmistada kiiresti industrialiseeruvale ja kommertsialiseeruvale Riiale kompetentset tehnilist personali - insenere, arhitekte, keemikuid ja kaubandusteadlasi. Teatud üllatusena avati koolis aga ka põllumajanduse osakond, mille väljakujundamisel oli määrav osa Tartus ettevalmistatud õppejõududel: viiest esimesest põllumajanduse professorist polütehnikumis olid neli oma erialakoolituse saanud Tartus, nimelt Hehn, Sivers, Thoms ja Knieriem - kõik liivimaalased. Sajandi alguseks oli Riia Polütehnilise Instituudi - populaarselt tuntud polütehnikumina - põllumajanduse osakonna õppetöö tase igati Lääne-Euroopa vastavate asutuste tasemel ja siia siirdus agronoomiat õppima suur arv eesti ja läti noori, eestlasi eriti Liivimaalt. Riia Polütehnikumist on tehtud ülevaade "Agraarteaduse" ühes varasemas numbris (1993, nr. 4).

Ent enne iseseisvumist on eestlased õppinud põllumajandust ja saanud kõrghariduse mujalgi. Eriliselt tuleb mainida üht varasemat põllumajandusliku kõrghariduse omandamise kohta - Mustiala kõrgemat põllumajanduskooli Soomes, kus käidi õppimas juba möödunud sajandi lõppkümnendil. Selle perioodi lõpetajatest nimetagem Jaan Raamotit, Jaan Kipperit ja Hans Schulzenbergi. Neile lisanduvad käesoleva sajandi lõpetajad Otto Pärlin, Hans Kalm¹ (kolonel ja soome vabatahtlike juhte Eesti Vabadussõjas) ja Rudolf Renning. Mainimata ei tohi jääda ka rida teistes Soome põllumajanduskoolides õppinud eestlasi, kellest mitmed töötasid kodumaal esimeste põllumajanduse ja karjakasvatuse instruktoritena, osutasid tublideks ratsionaalse põllumajanduse mõtte levitajaiks ja põllumehe nõuandjaiks ning jätkasid tihti seda tööd iseseisvuse lõpuni. Mainigem nimesid nagu Aleksander

---

¹ Ka meie omaaegne karjainstruktor ja talupidaja Hans Kalm õppis Soomes, kuid mitte Mustialas

Lilienblatt (langes maailmasõjas 1914), Ado Johanson, Peeter Kallit, Johan Matvei, Aleksander Lange, August Rondik, Aleksander Gerberson, Heinrich Lauri, Aleksander Haas, Jaan Rist jt. Aleksander Araku õpingutee viis Soome Orimattila põllutöökooli ja Kurkijõe kõrgema põllutöökooli kaudu Kopenhaageni põllumajandus- ja veterinaarülikooli diplomini.

Ka mitmed meie esimesed kodumajanduse ja naiskäsitöö instruktorid ning naiskutsekoolide õpetajad ja juhatajad, nagu Alma Johanson, Emma Leesment (sünd. Mälberg), Marie Sapas jt., olid oma kutsehariduse saanud Soomes. Paar aastakümnet varem, 1879 reisis Soomes C. R. Jakobsoni õde Natalie Johanson-Pärna, kus ta tutvus naiskutsekoolidega, avaldas sellekohaseid kirjutisi "Sakala Lisalehes" ning avas ise vastava kooli Tallinnas.

Vene ülikoolidel ei olnud eestlaste hulgas agronoomia õppimiseks eriti suurt külgetõmbejõudu. Mõned siiski õppisid Peterburis ja Moskvas, üks koguni Kiievis ja kaks Valgevenes Gorõgoretski kõrgemas põllumajanduskoolis, kust said edasiõppimiseks riigi stipendiumi Bonni Põllumajanduse Akadeemiasse astumiseks. Mitmed Venemaa õppeasutuste lõpetanud tulid Eestisse alles pärast Vabadussõda optantidena. Peterburis olid lõpetanud J. Jaanhold, J. Lehtman, O. Lõvi ja A. Nõmmik. B. Rostfeld õppis seal loodusteaduse ja lõpetas agronoomiaõpingud Moskvas. Neist Lehtman töötas aastast 1913 Eestimaa Põllumeeste Keskseksi eriteadlasena Tallinnas ja Nõmmik naasis kodumaale 1918. Moskva Petrovski Põllumajanduse Akadeemia lõpetas R. Allmann (1905) ning asus kohe tööle kodumaal. K. Liidak, J. Michelson, B. Rostfeld, K. Tõnnis ning kultuuriinsener A. Lepik lõpetasid sõja-aastail ja tulid kõik kodumaale pärast Vabadussõda.

Saksamaa ülikoolidest oli lähim ja Baltimail tuntuim Königsbergi ülikool, kus enne iseseisvust õppisid J. Raamot, A. Eisenschmidt, A. Jürman ja P. Köpp, kes kõik tulid tööle kodumaale. Bonni Poppelsdorfi Põllumajanduse Akadeemias õppis J. Hünerson ning hiljem Gorõgoretski stipendiaatidena Hans Johani ja Villem Männik, kes samuti asusid tööle kodumaal. Nagu sellest lühiülevaatest selgub, pärinesid enne iseseisvust lõpetanud agronoomid üsna mitmetest õppeasutustest.

Selle linnulennulise ülevaate järel on aeg teha kokkuvõtteid ja mõningaid üldistusi oludest, võimalustest ja arengusuundadest ning tarbe korral täiendada üldpilti mõningate asjade arengut iseloomustavate konkreetsete detailidega. Olen materjali koondanud kahte põhilisse tabelisse: lisas 1 on näidatud vanimaid eesti kõrgharidusega agronoomid kuni 1910, ja lisas 2 agronoomia lõpetajad aastail 1911...1918. Täiendame tabeleid mõningate kommentaaridega ning olulisemate nimede, töö ja olude iseloomustamisega. Kuigi meie ülevaate pearõhk on eesti rahvusest agronoomide ja agronoomkonna kujunemisel, näis olevat tarvilik - vähemalt sulgudes - esitada ka mõnede baltisaksa agronoomide nimed, kuna neil on oluline osa kas Eesti põllumajanduse edendamisel või eesti agronoomkonna arengus kas õpetajatena või meie kodumaa põllumajanduse arendamisel või siis muude lähedaste sidemete tõttu Eesti põllumajandusega.

Tabelid näitavad hüppelist vahet eesti agronoomide arvu kasvus pärast 1910. aastat. Esimene tabel, mis hõlmab 77-aastast ajavahemikku 1833...1910, sisaldab 18 eestlase nime, neist vähemalt kolm (Heinrichsen, Kitsing, Schabak) pidid oma agronoomilist haridust täiendama metsandusega, et tööd leida ja sedagi Venemaal. Teistest töötasid mitmed (Johnson, Kipper, Anveltdt, Schulzenberg, Rostfeld, Renning, osalt ka Raamot) agronoomidena samuti Venemaal, kuna kodumaa ei pakkunud kutsekohast teenistust.

Sellest rühmast tuleb eriliselt esile tõsta esimest eesti soost kõrgharidusega agronoomi, dr. Jakob Johnsoni, kes on Tartu ülikooli kasvandik prof. Schmalzi teenistusperioodi algusest. Ta oli Kreutzwaldi kaasaegne ülikoolis ning oli oma hilisemal Peterburi ajal läbikäimises sealse nn. patriootide rühmaga. Ent äärmiselt viljaka kirjamehena ei näi ta olevat eesti keeles oma tööst järelepõlvedele mingit jälge jätnud. Nii vähe tuntud oli ta nimi, et see puudus "Eesti biograafilises leksikonis" ja "Eesti entüklopeedias" ning alles kriitikute tähelepanu juhtimine tõi ta päevavalgele mõlema teose täiendusköiteis.

Veel on märkimisväärne, et selles rühmas neli inimest (Kipper, Schulzenberg, Raamot, Pärlin) on oma kõrgema hariduse saanud Soomes - Mustiala põllumajandusinstituudis. Esindatud on ka Peterburis, Moskvas, Riias, Novo-Aleksandriiskis, Bonn-Poppelsdorffis, Berliinis ja Königsbergis kõrgkooli lõpetanud. Väga kirju päritoluga pere.

Lisa 2 hõlmab ainult kaheksa aastat, kuid sisaldab 48 nime, mis meie praegusele vanemale põlvkonnale enamasti kõik hästi tuttavad. On iseloomustav, et valdav enamik selle perioodi agronoomidest on ettevalmistuse saanud Riia Polütehnilises Instituudis (RPI), mida mõnevõrra mitmekesistavad Peterburi (Pbg.), Moskva, Kiievi, Helsingi, Bonni, Leipzigi, Königsbergi, Kopenhaageni ja Novo-Aleksandriiski kõrgkoolide üksikud lõpetanud. Viimase perioodi kaheksast aastast langes 4,5 sõjaaega, mis polnud soodus ei agronoomilise töö arenguks ega agronoomkonna kui kutseasutuse organiseerimiseks, kuigi nende arv seda juba oleks õigustanud ja nõudnud. Sõja ja teenistuse tõttu Venemaal oli agronoomide pere liiga hajutatud kutselise organiseerimise üritamiseks.

Kuid niipea kui olud mahti andsid, tuli organiseerimise küsimus päevakorradele. Esimene samm astuti 1919, kui Vabadussõda oli veel käigus ja umbes tosin liiget pisut üle poolesaja ulatuvast agronoomide perest oli veel Venemaal. Siit edasi on eesti agronoomide pere ajalugu juba organiseeritud institutsiooni, teadliku kutserühmituse ajalugu, mida rõhutab ka esialgse Eesti Põlluteadlaste Ühisuse muutmine Eesti Agronoomide Seltsiks.

F F
F

Agronoomia on noor teaduslik distsipliin ja agronoom kui kutseala on samuti noor võrreldes teoloogide, arstide, juristide ja filosoofidega, keda ülikoolid oma klassikalises neljas vastavas teaduskonnas juba igipõlistest aegadest ühiskonna teenimiseks ette valmistasid. Kõrgkoolide õppekavades tegid põllumajanduse professorid Lääne-Euroopas esimesi sissevõtmiseid alles 18. sajandi lõpul ja möödunud sajandi alguses. Nende ja peatselt järgnenud iseseisvate põllumajanduse akadeemiate esmaseks ülesandeks oli aga rohkem juhtide ettevalmistus oma isiklike suurmajapidamiste majandamiseks, kui asjatundjate ettevalmistus ühiskondlike funktsioonide täitmiseks - ühe põhilise majandusharu edendamiseks teaduslikel alustel. Agronoomiline kutseõpetus on kõrgkoolide õppekavast tulnud hoopis hilisemal ajal. Paljudel meist on kindlasti veel isiklike mälestusi sellest võitlusest, mida meie agronoomide organisatsioonidel - Eesti Agronoomide Seltsil ja hiljem Agronoomide Kojal - tuli pidada oma liikmete positsiooni kättevõitmisel teiste akadeemiliste kutsete hulgas. Täit tunnustust, kaasa arvatud palgad ja töötingimused, ei olnud me iseseisvusaja lõpukski veel saavutanud, kuigi edusammud selles suunas olid märkimisväärsed.

Lisa 1

Vanimaid eesti kõrgharidusega agronome kuni 1910

Johnson (-Hantwig), Jakob *1806, TÜ 1829...33, cand. phil., dr. phil. (Jena 1840), mag. oec. (Pbg. 1844). 1834...41 Kuramaal maahindaja ja -mõõtja; 1841...1865 Peterburi Keiserliku Vaba Õkonoomilise Seltsi aktiivne tegelane, s-i bibliotekaar, 1844...64 ajakirja "Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg" toimetaja; †1865 Pbg.

(Thomson, Johan, TÜ-s Schmalzi õpilane, mag. phil., põllumees Tartus, järgneva isa.)

(Thomson, Arved, *1862, TÜ cand. agr. 1884, samas pm. dotsent 1890, prof. 1911, õppeülesandetäitja 1920-1927; †1941 Viljandis.)

(Hehn, Karl Georg Franz, *1821 pastori pojana, õppis TÜ-s 1838-42, cand oec., 1858 mag oec., lektor pm. ainetes Tartu Veterinaariakoolis, 1860-68 Liivimaa Üldkasuliku ja Õkonoomilises Sotsieteedi sekr. Tartus, 1868-73 esimene pm. professor RPI-s, 1873-75 pm. prof. Tartus, kus suri 1875. Väga teenekas Liivimaa põllumajanduse edendaja.)

(Knieriem, Woldemar von, *1849 Muremõisas Liivimaal, TÜ-s 1869-71, cand. oec.; dr. phil 1873 Heidelberg, 1874 mag. oec. ja 1877 dr. oec. TÜ-s, aastail 1880-1918 pm. prof. RPI-s, Petermuiza katse- ja õppemajandi organiseerija, osakonna dekaan ja Instituudi direktor. Teenekamaid Balti põllumajanduse edendajaid, kõikide RPI lõpetanud eesti agronoomide õpetaja, †1935.)

Heinrichsen, Artur, *1864, lõp. agr. RPI 1891, tõenäoselt esimese eestlasena, töö leidmiseks õppis metsandust Pbg-s, töötas sel alal Venemaal ja iseseisvusajal Eestis, kuid ei puudunud kunagi agronoomide üritusilt, †1930.

Münther, Otto, *1864, 1894...96 Eberswalde metsaakad., ja Berliini pm.-ülik., umbes 1900 õiendas Mariinskis agr. kutseksamid, ajaleht "Teataja" toimetuses asutamisest 1901...1905, mil pidi põgenema Venemaale, Samaara pm.-kooli õpetaja, 1917 Tallinnas ajaleht "Kiir" ja "Tööline" toimetuses, Saksa okup. ajal 1918 vangilaagris, hiljem gümn. ja Kõljala pm.-kooli õp., pensionil a.-st 1925 Vajangus. †1929. Enam literaat kui agronoom.

Kitsing, Julius, *1869 V.-Tänassilmas metsavahi pojana, lõp. 1894 TÜ agronoomia alal, 1894...96 Pbg. metsainst. Töötas peam. Venemaal metsanduse alal. Tagasi Eestis 1918, 1919...23 Põmini Metsade Peavalitsuse juhataja, okt. 1923 kuni surmani 1929 põllutöömistri abi. Oli aktiivne metsaosakonna rajamisel TÜ juurde ja selle õppekava väljatöötamisel. Umbes taoline on ka noorema Eduard Schabaki elukäik: lõpetas agronoomia TÜ-s, siis metsanduse õpingud Pbg-s ja töö Venemaal, tagasi Eestis, juhtivalt tegev Metsade Peavalitsuses.

Kipper, Jaan, *1870 Imaveres. Lõp. Mustiala kõrgkooli Soomes ca 1895-98 (astronoom Aksel Kipper'i isa). Töötas Venemaal ja pidas oma talu Viljandimaal.

Anveldt, Konstantin, *1872 Kolu mõisas, lõp. agr. TÜ-s 1894. 1898-1914 mõisavalits. Venemaal, 1919-21 Lätimaal, 1922-31 maahindam. kontrolör, a-st 1932 Joala mõisa valitseja. Tõenäoliselt siirdus 1939 Saksamaale.

Raamot, Jaan, *1873 Vigalas talurentniku pojana; õppis Goldingeni seminaris, lõp. Mustiala pm.-inst. Soomes 1898, Königsbergi ülik. 1902, samas dr. phil. 1905. Töötanud kutsealal ja olnud kaasas poliitikas, viimati Jäneda pm.-keskkooli juh. surmani jaanuaris 1927.

Schulzenberg, Hans, *1873 Abjas, lõp. Mustiala pm.-inst. 1898. Oli korduvalt lektoriks Hendrik Laasi lühikursustel, seejärel Tallinna linna mõisate valitseja, hiljem Harkovi kub. mõisate valitseja. Opteerinud 1921 tagasi kodumaale, haigestus teel ja suri Tartus 10. XI samal aastal. Avaldanud "Karjakasvatuse õpetuse", "Lahutusteaduse põllutöös", "Põllumajapidamise aastaraamatu".

Eisenschmidt, Aleksander *1876 Uderna v. Käardil taluomaniku pojana. Õppis 1903-06 põllumajandust Königsbergi ülik., saavutas samas 1911 dr. phil. kraadi. Oli mitmes paigas mõisavalitsejaks, pärast õpinguid Königsbergis oli Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi kaubandusosakonna ärijuhiks, mille organiseeris iseseisvaks Tartu Majanduse Ühisuseks. Samal ajal oli "Põllutöölehe" peatoimetaja ja aktiivne sordiaretaja, P.-Liivimaa Põllutöö Kesksele organiseerijaid ja selle esimees kuni 1914. a-ni. Üks energilisemaid kodumaa põllumajanduse edendajaid ja juhte. Suri õnnetuse tõttu, jäädes koos poja ja isaga liivaveo juures augus variseva liiva alla, suvel 1914.

Allmann, Rudolf *1876 Vahastus, Järvemaal taluniku pojana. Õppis 1896-1900 Pbg. ülik. mat.-loodusteaduskonnas ja lõpetas 1906 Moskva pm.-instituudi. Oli Tallinna linna mõisate valitseja 1905-07 ja 1909-14, õpetaja 1909-11, E. Aleksandrikoolis Põltsamaal pm. kursuste juhataja 1908-09, Aleksandri pm.-kooli esimene juhataja 1914-18. A-st 1919 põllutöömisteeriumis, ministri abi 1934-38. Hiljem E. Munaekspordi esimees. 1944 lahkus Eestist.

Renning, Rudolf *1879 Tallinnas. Lõp. Umani pm.-kooli ja Novo-Aleksandria Põllumajanduse Instituudi.

Undrits, Aleksander *1884 Tartum., †Johannesburgis, Lõuna-Aafrikas 1960. Lõpet. RPI 1907. Sootaga mõisa omanik ja majandaja Tartumaal.

Kalm, Alfred *1883 Udeva v. Kaasiku talu omaniku ja kooliõpetaja pojana. Lõp. RPI 1909. Pm.-kursuste juhataja ja õpetaja Kõos ja Tartus, pm. ja ühistegevuse instruktor Tartus kuni 1914, konservivabrikant Tartus ja Troitskis, hiljem laevandustegelane. †1.1.1959 Californias.

Rostfeld, Bernhard * 1885 Edise mõisas. Lõp. Moskva pm.-inst. 1910. Töötanud Peterburi kub. pm. ja ühistegevuse edendamisel. Eestisse 1920, ETK osak-juh. ja dir., põllutöömisteeriumis 1921-23, a-st Pikalaenu Panga dir.

Mägi, Jaan *1883 Tarvastus tuuleveski ja kõrtsi rentniku pojana. Õppis RPI-s keemiat ja pm. 1904-07 ja Novo-Aleksandria pm.-inst. 1907-10, dipl. 1912. Aast. 1910-15 Tartus "Põllutöölehe" toimetuses, 1913-18 P.-Liivimaa Põllutöö Keskseksi loomakasvatuse eriteadlane. A-st 1919 TÜ loomakasvatuse prof. Suri 1939 suvel Elvas. (Vt. ka järgnevas 1912 lõpetaja.)

Pärilin, Otto *1887 Tormas talupidaja pojana. Õppis Mustiala pm-inst. 1906-10. Töötanud karjakontroll-assistendina ja loomakasv. instruktoriga. Tegelik põllumees (Soojamaa talu, Kärkna v.) ja Tartu maavalitsuse esimees a-st 1927 pikka aega.

Männik, Villem *1886 Laane-Suki talus Viljandi v. Õppis 1902-07 Valgevenes Gorõgoretski pm. keskkoolis ja 1908-10 stipendiaadina Bonn-Poppelsdorfi pm.-akad. ja Bremeni sookatsijaamas. 1912-14 soopar. instr. Novgorodi kub., 1914-18 maailmasõjas, 1918-20 Vabadussõjas. A-st 1920 õpet. Olustvere pm. kesk., 1926-41 sama kooli direktor. Küüditati juunis 1941, suri vangilaagris.

Johani, Hans *1886, †1923. Koolikaaslane V. Männikuga Gorõgoretskis ja Bonn-Poppelsdorffis. A-st 1919 E. Aleksandrikooli juhataja Kõos, kuni surmani 1923.

Staal, Aleksander *1886 Kurisoo mõisas. Lõpet. RPI 1911 (?). Põllumees Aravetel.

Lisa 2

Eestlastest agronoomia lõpetajad aastail 1911-1918

1911

Erme (Ehrlich), Eduard *1886 RPI
Kalm, Juhan *1884 RPI
Staal, Aleksander *1886 RPI

1912

Bome, Alfred *1889 RPI
Hünerson, Jaan *1882 Bonn-Poppelsdorfi PA
Juhans, Johan *1874 Pbg. Ülik.
Mägi, Jaan *1883 RPI + Novo-Aleksandria PI
Rootsi, Nikolai *1888 TÜ

1913

Erma, Karl *1885 RPI
Jaanhold, Jüri *1882 Pbg. Ülik.
Kohver, August *1885 Leipzigi Ülik.
Laur, Eduard *1885 RPI
Lehtman, Johannes *1886 Pbg. (Dipl. 1914)
Luksepp, Aleksander *1876 RPI + TÜ

1914

Martin, Benjamin *1892 RPI (Dipl. 1918)
Arak, Aleksander *1883 Kopenhaageni Kun. Vet. ja Põll. kõrgk.
Kerson, Oskar *1887 RPI
Pool, Theodor *1890 RPI
Tarmisto (Grünberg), Julius *1890 Leipzigi Ülik.
Kõpp, Peeter *1888 Königsbergi Ülik.
Usin, August *1881 RPI
Unt, Karl *1889 RPI
Kalm, Hans *1889 Mustiala KPK
Jürima (Jürman), August *1887 Königsbergi Ülik.

1915

Leik, Heino *1891 RPI

Liebus, Peeter	*1889	RPI
Lüdig, Egon	*1890	RPI
Mets, Jaan	*1891 (Dipl. 1917)	RPI
Nõmmik, Anton	*1882	Pbg.
Rinne, Leo	*1892	RPI
Sõrmus, Jaak	*1882	RPI
Ümarik, Jaak	*1891	Kiievi PI
Mälberg, Jaan	*1888	Kopenhaageni Kun. Vet. ja Põll. kõrgk.
1916		
Kerem, August	*1889	RPI
Koljo, Arved	*1890	RPI
Kotsar, Andres		RPI
Leesment, Albert		RPI
1917		
Kurkus, Jakob		Kaukaasia (õppeasutus teadmata)
Liidak (Liideman), Kaarel	*1889	Moskva PI
Lõvi, Oskar	*1892	Pbg. Ülik.
Michelson, Johannes	*1893	Moskva PI
Tõnnis, Karl	*1890	Moskva PI
Varep, Arved		RPI
1918		
Ehrlich, August	*1893	TÜ
Oselein, Georg	*1892	RPI
Toome (Tomberg), Andrei	*1893	RPI
Tults, Andres	*1886	Helsingi Ülik.
Zion, Albert		RPI